

КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Алла Богуш
Одеса

У статті з'ясовано сутність поняття «комунікативно-мовленнєвий супровід», окреслено основні пріоритети супроводу та функції майбутніх фахівців дошкільної освіти»; подано характеристику комунікативно-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів, розкрито структурні компоненти, схарактеризовано педагогічні умови та рівні сформованості україномовної компетенції майбутніх вихователів.

Комунікативно-мовленнєвий супровід підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів розглядається як багатокомпонентне поняття, яке обіймає взаємопов'язаний цикл психолого-педагогічних мовознавчих та фахових методичних дисциплін, спрямованих на розвиток і формування професійного українського мовлення майбутніх фахівців і вихователів з урахуванням мовної специфіки регіону та мовленнєвого середовища дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: комунікативно-мовленнєвий супровід, комунікативно-мовленнєва компетенція, професійне мовлення, педагогічні умови, майбутні вихователі.

Актуальність зазначеної проблеми визначає соціальна ситуація. Зокрема, в останні роки спостерігається тенденція збільшення дітей із вадами мовленнєвого розвитку, а отже, все більш затребуваною стає професія вихователя - яка має свої особливості, соціальний і гуманістичний зміст. Українське мовлення у професійній діяльності вихователів і логопедів відіграє провідну роль, бо наскільки основні якості особистості майбутнього вихователя відповідають характеру професійної діяльності, настільки він володіє комунікативною культурою, професійною лексикою, діалогічними й монологічними вміннями, культурою мовлення та іншими характеристиками професійно-спрямованого українського мовлення і комунікативно-мовленнєвої компетенції залежить його професіоналізм і продуктивність праці. У сучасній психолого-педагогічній освіті одним із інноваційних напрямів дослідження виокремився «супровід» (психологічний, педагогічний, моніторинговий, методичний, соціальний, мовленнєвий, комунікативний та ін.). З'ясуємо насамперед ключове поняття «супровід» у тлумачних словниках, яке визначається як «дія» за дієсловом «супроводжувати», «проводжати, йти разом для проведення, слідувати», «супровід – це те, що супроводить яку-небудь дію, явище ...товариство, оточення». На жаль, у психолого-педагогічних словниках цей термін відсутній.

Зазначимо, що в науковій літературі найбільш докладно висвітлено проблему психологічного (М. Батіянова, І. Бех, Н. Глуханюк, В. Зінченко, В. Кузьменко, І. Мамайчук, Р. Овчарова, Т. Янічева та ін.) та соціально-педагогічного супроводу (О. Кононко, І. Трубавіна, І. Печенко та ін.).

Супровід розвитку виступає певною альтернативою методу розвитку, «який спрямовується». У цьому плані виникнення *методу супроводу* як необхідної складової освіти продиктовано низкою обставин: загальною гуманістичною концепцією освіти; орієнтацією на розвиток особистості і суспільства як самоцінності освіти; опорою на внутрішній потенціал розвитку будь-якої системи; усвідомлення нової сутності методів індивідуалізації і диференціації в освіті як таких, що обстоюють право особистості на вибір найбільш доцільного шляху розвитку (Batiyanova 1998) [1].

Поняття «супровід» увійшло в життя вітчизняної педагогічної спільноти в першій половині 90-х років ХХ ст. Використання терміна «супровід» продиктовано необхідністю додатково підкреслити самостійність суб'єкта в прийнятті рішення. За В. Зінченко, термін «супровід» може бути розкритий через «забезпечення умов для прийняття суб'єктом рішення»: однак лексично – це більш жорстка форма, яка підкреслює *пріоритет особистості* «як того, хто забезпечує»; те ж саме – «допомога». Основні *принципи супроводу*, відповідальність суб'єкта за вибір рішення (той, хто супроводжує, має тільки дорадчі права); пріоритет інтересів того, кого супроводжують; безперервність супроводу

(Zinchenko 2004, p. 49) [3].

Зауважимо що, введення самого терміна «супровід» не є результатом науково-лінгвістичного експерименту, заміна його класичними – допомога, підтримка, співробітництво, взаємодія, які не повною мірою відображають суть явища.

У запропонованому дослідженні йдеться не про будь-яку форму допомоги, а про таку підтримку, в основі якої лежить збереження максимуму волі в сполученні з відповідальністю суб'єкта за власний вибір. При цьому відбувалося постійне спостереження й відстеження процесу формування професійно-спрямованого українського мовлення у студентів протягом усього періоду навчання, здійснювалась взаємодія зі студентами з метою формування, стимулювання, корегування проходження освітньої траєкторії.

Визначимо основні *пріоритети супроводу*: навчання вибору; створення орієнтаційного поля розвитку; зміцнення внутрішнього «Я» (цілісності) особистості.

Саме з виникненням *функції супроводу* на практиці реалізується гуманістична орієнтація освітніх процесів. Метод супроводу виступає в якості «необхідної складової підтримки всіх інноваційних процесів», оскільки він і виник як метод допомоги суб'єкту-носію тієї чи тієї проблеми (Bogoyavlensky 2000, p. 81) [2]. Часто суб'єкт-носії проблеми не може самостійно, без сторонньої допомоги вирішити цю проблему. Однак очевидно, що допомога може бути різною – такою, що передбачає вільний вибір людини, або такою, що нав'язує їй волю того, хто допомагає. Логіка супроводу орієнтує нас на перший спосіб побудови стратегії допомоги.

Визначимося з поняттям «комунікативно-мовленнєвий супровід підготовки майбутніх вихователів ДНЗ». На нашу думку, це багатокомпонентне поняття, яке обіймає взаємопов'язаний цикл психолого-педагогічних мовознавчих та фахових методичних дисциплін, спрямованих на розвиток і формування професійного українського мовлення майбутніх фахівців і вихователів з урахуванням мовної специфіки регіону та мовленнєвого середовища дошкільного навчального закладу.

Комунікативно-мовленнєвий супровід охоплює такі змістові блоки:

- лінгвістичний: ділова українська мова;
- психологічний: загальна психологія (теми «Особистість», «Діяльність», «Спілкування», «Мовлення»), дитяча психологія (тема «Розвиток мовлення і спілкування у дітей»), «Соціальна психологія» (тема «Спілкування»), Педагогічна психологія (тема «Навчальна діяльність»), спецкурс «Основи комунікативної лінгвістики»;
- педагогічний: педагогіка вищої школи і дошкільна педагогіка, методика викладання педагогічних дисциплін у ВНЗ, українське народознавство у ДНЗ, логопедія;
- фахові методики: дошкільна лінгводидактика, методика навчання дітей української мови як державної; методика організації художньо-мовленнєвої діяльності в ДНЗ, методика розвитку мовлення дітей раннього віку, методика навчання дітей старшої групи елементів грамоти, корекція мовлення дітей;
- спецкурси: «Комунікативно-мовленнєва діяльність вихователя дошкільного навчального закладу», «Мовна особистість вихователя дошкільного закладу», «Професійно-мовленнєва культура вихователя ДНЗ», «Педагогічні засади коригування мовлення дітей».

Феномен «Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутнього вихователя ДНЗ» складається з таких структурних компонентів: мотиваційний, когнітивно-змістовий, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний.

Суб'єктами комунікативно-мовленнєвого супроводу професійної підготовки майбутніх фахівців виступили: викладачі, студенти різних національностей, лаборанти, магістранти, логопеди, вихователі ДНЗ, діти дошкільного віку.

Мотиваційний компонент передбачав сформованість у майбутніх фахівців позитивного ставлення до досконалого володіння українським мовленням професійного спрямування, інтересу щодо самостійного вдосконалення нормативного українського мовлення та професійної культури мовлення і спілкування у дітей дошкільного віку.

Когнітивно-змістовий компонент був спрямований на озброєння майбутніх фахівців відповідно до визначених змістових блоків лінгвістичними, психологічними, педагогічними, народознавчими та методичними знаннями з розвитку українського

мовлення дітей та навчання їх української мови і культури спілкування в полікультурному середовищі.

Знання з означеного блоку студенти набували під час лекцій, семінарів та самостійного здобуття знань у бібліотеках та мережі Інтернет.

Репродуктивно-дільнісний компонент був спрямований на залучення студентів до практичних і лабораторних занять, участь їх в україномовних комунікативно-мовленневих тренінгах з використанням інноваційних технологій.

Креативно-дільнісний компонент передбачав занурення студентів в активну україномовну креативно-мовленнєву та творчу комунікативну діяльність у процесі педагогічної практики та науково-дослідницької діяльності.

Оцінно-рефлексивний компонент комунікативно-мовленнєвого супроводу професійної підготовки майбутніх фахівців був спрямований на формування адекватної самооцінки і взаємооцінки власного українського мовлення і українського мовлення дітей; виховання об'єктивного самоствалення до набуття професійної україномовної мовленнєвої культури.

Відповідно до виокремлених компонентів було розроблено психолого-лінгвістичну характеристику україномовної комунікативно-мовленнєвої діяльності. Задля цього було використано методика виявлення комунікативно-мовленнєвого розвитку особистості Т. Піроженко (2002), адаптовану до віку досліджуваних респондентів та специфіки полікультурного мовленнєвого середовища [6]. Опишемо її в табл. 1.

На підставі означених показників було складено психолого-лінгвістичні характеристики україномовної комунікативно-мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців у полікультурному середовищі на констатувальному та прикінцевому етапах.

Таблиця 1

Психолого-лінгвістична характеристика комунікативно-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів

Рівень	Характеристика та властивості комунікативно-мовленнєвої діяльності
Поведінковий (конативний) рівень	<ul style="list-style-type: none"> - Спрямованість на партнера по спілкуванню. - Реакція на комунікативно-мовленнєві стимули, настанова на відповідну реакцію. - Багатство і розмаїття експресивно-мімічних та мовних засобів виразності української мови. - Наявність і доцільність паралінгвістичних засобів виразності української мови. - Наявність фактичних (контактовстановлювальних засобів) взаємодії з колегами і дітьми специфіки в полікультурному середовищі.
Когнітивно-лінгвістичний рівень	<ul style="list-style-type: none"> - Усвідомлення мовцями необхідності набуття професійно-мовленнєвої культури спілкування з дітьми українською мовою. - Усвідомлення студентами необхідності оволодіння емоційно-виразними засобами українського мовлення. - Фонетична правильність мовлення. - Словникове багатство мовлення. - Образність мовлення. - Граматична правильність мовлення.
Суб'єктивний (особистісний) рівень регуляції і самовираження в мовленнєвому спілкуванні	<ul style="list-style-type: none"> - Довільність і цілеспрямованість мовленнєвого спілкування; адресність спілкування українською мовою в полікультурному середовищі. - Зв'язність мовлення: специфіка побудови монологу, діалогу. - Пояснювальне мовлення та мовлення в інструкція відповідно до комунікативно-педагогічної ситуації. - Прояви планувально-регулювальної функції куванні мовлення. - Специфіка дискурсивної діяльності та жанрового українського мовлення майбутніх вихователів.

	<p>- Наявність адекватного самоставлення, самооцінювання, самокоригування власної української комунікативно-мовленнєвої діяльності в полікультурному середовищі.</p> <p>- Мотиви та ціннісні орієнтації студентів щодо оволодіння професійною україномовною комунікативно-мовленнєвою діяльністю.</p> <p>- Особистісні якості мовлення студентів.</p>
--	---

Педагогічними умовами організації експериментального навчання виступили: занурення студентів в активну україномовну мовленнєву діяльність (як навчальну, так і позанавчальну); орієнтація студентів на національну спрямованість навчально-мовленнєвої роботи в дошкільному закладі; збільшення питомої ваги «національного компонента освіти» в чинних програмах з лінгводидактики та інших фахових дисциплін вищих навчальних закладів дошкільного профілю; забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін щодо збагачення словника студентів українською лексикою; розробка і впровадження комунікативно-мовленнєвого супроводу: нових навчальних курсів з української лінгводидактики; залучення студентів до науково-дослідної роботи з лінгводидактики; стимулювання оцінно-контрольній дій студентів, що сприятиме формуванню адекватної самооцінки і взаємооцінки результатів навчально-мовленнєвої діяльності; реалізація студентами одержаних знань у процесі педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах.

Експериментальне навчання відбувалось за трьома послідовними етапами: когнітивно-збагачувальним, практично-діяльнісним і продуктивно-творчим.

За результатами прикінцевого зрізу відбувались відчутні позитивні зміни за всіма показниками у студентів експериментальних груп. Так, до високого рівня сформованості української комунікативно-мовленнєвої компетенції піднялось 42 % студентів (у контрольній групі цей рівень був відсутнім), на нормативному - стало 46 % студентів (було 24 %) і на допустимому рівні залишилось 12 % (було 34 %), критичний рівень був відсутнім.

У контрольній групі на нормативному рівні виявилось 26 % студентів (було 22 %) і на критичному рівні перебувало ще 34 % (було 46 %) майбутніх фахівців.

У процесі дослідження було виявлено, що формування україномовної комунікативної компетенції студентів проходить певні послідовні стадії, а саме: збагачення та уточнення системи знань та лексики з української мови, психології та психолінгвістики у процесі вивчення відповідних тем у фахових дисциплінах лінгвістичної, народознавчої, лінгводидактичної спрямованості, активізація набутих знань, формування мовленнєвих умінь і навичок щодо роботи з дітьми у процесі практичних і лабораторних занять із фахових дисциплін; практичне втілення набутих знань і вмінь, сформованих навичок мовленнєвої роботи в активній україномовній професійно-мовленнєвій діяльності, в ході педагогічної практики; усвідомлення майбутніми вихователями місця і значення україномовної комунікативно-мовленнєвої діяльності в навчально-виховній системі дошкільного закладу.

Література:

1. Батиянова М. Р. Организация психологической службы в школе / М. Р. Батиянова. – М. : Совершенство, 1998. – 268 с.
2. Богоявленський В. Н. Научное сопровождение образовательного процесса в педагогическом университете: методические характеристики / В. Н. Богоявленский. – СПб, 2000.
3. Зінченко В. М. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах дошкільного закладу / В. М. Зінченко // Дошкільна освіта. – № 7. – 2004. – С. 15-17.
4. Комунікативно мовленнєвий супровід становлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України / заг. редакція А. М. Богуш / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова. – Одеса : ТОВ Лерадрук, 2013.
5. Печенко І. Соціалізація та виховання особистості в дошкільному дитинстві / І. Печенко // Вісник ЛНПУ імені Тараса Шевченка. – 2008. – № 7. – С. 121-128.
6. Пироженко Т. А. Комунікативно-речевое развитие ребенка / Т. А. Пироженко. – Киев, 2002. – 309 с.

References:

1. Batiyanova M. R. Organizacia psihologicheskoj sluzhby v skoly/ M. R. Batiyanova. – M. : «Sovershenstvo», 1998 – S. 268.
2. Bogoyavlensky V. N. Nauchnoe soprovogdenie obrazovatelnoho processa v pedagogicheskom universitete: mmetodicheskie haracteristiki / V. N. Bogoyavlensky – SPB, 2000.
3. Zinchenko V. M. Organizacia psihologo-pedagogicheskogo suprovodu dytyny v umovah doshkilnogo zakladu / V. M. Zinchenko // Doshkilna osvita. – № 7. – 2004 – S. 15-17.
4. Komunikativno vovlennevy suprovid stanovlennja ukarainomovnoi osobystosti maybutnih fahivciv doshkilnoi osvity pivdnja Ukrainy / zag. redakcia A. M. Bogush/ A. M. Bogush, O. S. Trifonova, O. I. Kiseljova. – Odesa : TOV Ledaruk, 2013.
5. Pechenko I. Socializacia ta vyhovannja osobystosti v doshkilnomu dytynstvi / I. Pechenko // Visnyk LHPU im. Tarasa Shevchenka. – 2008. – № 7 – S. 121-128.
6. Piroghenko T. A Komunikativno-rechevoe razvittie rebenka / T. A. Piroghenko. – Kiev, 2002 – 309 s.

В статье выяснено сущность понятия «коммуникативно-речевое сопровождение», обозначены основные приоритеты сопровождения и функции будущих специалистов дошкольного образования»; дана характеристика коммуникативно-речевой деятельности будущих воспитателей, раскрыты структурные компоненты, охарактеризованы педагогические условия и уровни сформированности украиноязычной компетенции будущих воспитателей. Коммуникативно-речевое сопровождение подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений рассматривается как многокомпонентное понятие, занимает взаимосвязанный цикл психолого-педагогических языковедческих и профессиональных методических дисциплин, направленных на развитие и формирование профессионального украинского вещания будущих специалистов и воспитателей с учетом языковой специфики региона и речевого среды дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: коммуникативно речевое сопровождение, коммуникативно-речевая компетенция, профессиональная речь, педагогические условия, будущие воспитатели.

The article deals with the notion «communicative - speech accompaniment», its function, structure of the phenomenon «communicative - speech accompaniment of professional discourse of the future specialist of preschool education». The characteristic of communicative – speech activity of the future specialist of preschool education, pedagogical conditions and levels of the augmented Ukrainian-speech competence of the future specialist of preschool education are described in it. Communicative speech support training of future teachers of pre-school education is seen as a multi-concept that embraces interconnected series of psychological and pedagogical linguistic and professional teaching courses aimed at the development of professional and Ukrainian broadcasting future professionals and educators considering the specific language of the region and speech environment kindergarten. Key words: communicative speech support, communicative speech competence, professional broadcasting, pedagogical conditions, future educators.

Key words: accompaniment, communicative – speech activity, professional discourse, pedagogical conditions.